

پیشگفتار

هرمنوتیک دانشی است که از یک سو به معرفت‌شناسی فهم، و از سوی دیگر به هستی‌شناسی آن برمی‌گردد. مباحث اساسی این دانش، که در قرن هفدهم و دوران پس از قرون وسطای غرب با دغدغه‌های دینی پا به عرصه گذاشت، پیشینه‌ای طولانی در میان اندیشمندان اسلامی دارد. مباحث هرمنوتیکی در آثار متفکران مسلمان، البته نه در ذیل اصطلاح علمی هرمنوتیک، بلکه در ادبیات مربوط به چندین رشته علمی همچون معرفت‌شناسی، اصول فقه، اصول و شیوه‌های تفسیر قرآن، و قواعد فهم حدیث کانون توجه قرار گرفته است.

با توجه به تطورات بنیادینی که در میان مکاتب گوناگون هرمنوتیکی رخ داده است، به‌سختی می‌توان تعریفی مشخص از آن به دست داد؛ ولی با کمی تسامح می‌توان موضوع دانش هرمنوتیک را «فهم انسان» در نسبت با امور گوناگونی همچون سخنان، مکتوبات و رفتارهای دیگران، و حتی همه‌اشیای خارجی دانست. این دانش، از سویی به تحلیل اصل فهم و فرایند تحقق آن، و از سوی دیگر به تبیین شیوه‌های تحقق فهم صحیح می‌پردازد. از این رو، در این دانش، هم هستی‌شناسی و هم معرفت‌شناسی فهم در نظر است.

اثر پیش رو، درس‌نامه‌ای پژوهش‌محور در حوزه هرمنوتیک است. با توجه به اهمیت هرمنوتیک در همه‌علوم، به‌ویژه علوم دینی و انسانی، تلاش شده است تا با رویکرد تاریخی و تحلیلی، مهم‌ترین مباحث هرمنوتیکی که اندیشمندان غربی و اسلامی بدان‌ها پرداخته‌اند، در قالب متنی درسی عرضه شود. مخاطبان اصلی این درس‌نامه دانش‌پژوهان و پژوهشگران دانشگاهی و حوزوی‌اند؛ زیرا یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های هر دانش‌پژوهی، امکان تحقق فهم صحیح پدیده‌ها و آثار

دیگران است. همواره این پرسش‌ها خودنمایی می‌کند که «آیا راهی برای رسیدن به فهم عینی و ناب وجود دارد؟»، «از کجا معلوم که همه فهم‌های ما وابسته به شرایط ذهنی مان نباشد؟» در صورتی که نتوانیم پاسخ درخوری برای این گونه پرسش‌ها بیابیم، نظریه پردازی‌ها، برداشت‌ها و تفاسیر دیگران و خودمان اعتمادپذیر نخواهند بود. با توجه به این چالش، ادعای هرگونه نظام‌سازی فکری و عملی گزاف خواهد بود و به نتیجه اسف‌بار نسبت مطلق می‌انجامد. این پیامد همان چیزی است که اندیشمندان غربی و روشنفکر مآب‌های مسلمان گرفتار آن شده‌اند و چاره‌ای جز تن دادن به نسبت معرفت‌شناختی ندیده‌اند.

این متن آموزشی در قالب چهارده درس (دو واحد درسی) به منظور آشنایی دانش‌پژوهان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد با دانش هرمنوتیک و مهم‌ترین مکاتب و دیدگاه‌های هرمنوتیکی تدوین شده است.

درس نخست پس از تحلیل واژه هرمنوتیک به بیان تعاریف و مفاهیم گوناگون این اصطلاح می‌پردازد. درس دوم تاریخچه هرمنوتیک را در سه محور تاریخ مباحث هرمنوتیکی، تاریخ استعمال واژه هرمنوتیک و تاریخ علم هرمنوتیک بیان می‌کند.

درس سوم به معرفی نخستین جریان هرمنوتیکی در غرب، یعنی هرمنوتیک کلاسیک اختصاص دارد که به منظور تبیین قواعد فهم کتاب مقدس شکل گرفت. به همین منظور، دیدگاه‌های هرمنوتیکی مهم‌ترین شخصیت این مکتب، یعنی جان مارتین کلاونیوس، در کانون توجه قرار می‌گیرد.

درس‌های چهارم و پنجم دیدگاه‌های هرمنوتیکی دو شخصیت مهم هرمنوتیک مدرن، یعنی فردریک شلایرماخر و ویلهلم دیلتای را معرفی و تحلیل کرده است. این مکتب که در قرن نوزدهم میلادی شکل گرفته است، نقطه عطفی در اصل دانش هرمنوتیک و همچنین تحولات آتی آن به شمار می‌آید.

درس‌های ششم تا هشتم به تبیین و بررسی هرمنوتیک فلسفی، به عنوان مهم‌ترین چرخش هرمنوتیکی غرب، اختصاص دارد. بر این اساس، در درس ششم به دیدگاه‌های هایدگر، به منزله پایه‌گذار این مکتب، و در درس هفتم دیدگاه‌های مهم‌ترین شاگرد وی یعنی گادامر پرداخته خواهد شد. در درس هشتم نیز پس از

نشان دادن اثرپذیری روشنفکر مآب‌های مسلمان از هرمنوتیک فلسفی غرب، به بررسی و نقد مؤلفه‌های هرمنوتیکی این مکتب می‌پردازیم.

در درس‌های نهم و دهم دیدگاه‌های هرمنوتیکی برخی منتقدان غربی هرمنوتیک فلسفی معرفی می‌شود: در درس نهم، آرای پُل ریکور، به عنوان منتقد متأثر از هرمنوتیک فلسفی؛ و در درس دهم دیدگاه‌های امیلو بتی و اریک دونالد هرش، به عنوان پرچمداران معاصر هرمنوتیک عینی‌گرا یا همان منتقدان غیرمتأثر از هرمنوتیک فلسفی.

درس‌های یازدهم تا چهاردهم نیز به مباحث هرمنوتیکی که در اندیشه اسلامی کانون توجه قرار گرفته است، اختصاص دارد: درس‌های یازدهم و دوازدهم به مبانی هرمنوتیک در اندیشه اسلامی؛ و درس‌های سیزدهم و چهاردهم به اصول هرمنوتیک در اندیشه اسلامی.

در پایان وظیفه خود می‌دانم که از تلاش و کمک همه عزیزانی که در تألیف این نوشتار بنده را مرهون لطف و عنایت خویش ساختند، تشکر کنم: از استاد بزرگوار حضرت علامه مصباح یزدی - دامت برکاته - که با تأسیس مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته و هدایت‌های علمی خویش زمینه تحصیل و تحقیق در علوم انسانی اسلامی را فراهم ساخته‌اند؛ از جناب حجت‌الاسلام والمسلمین استاد محمود فتحعلی، مدیر محترم گروه کلام و فلسفه دین مؤسسه که در هدایت این اثر نقش داشته‌اند؛ از استادان گران‌قدر، حجج اسلام والمسلمین آقایان دکتر احمد احمدی، دکتر احمد واعظی و دکتر حسن یوسفیان که با نظارت و ارائه نکات ارزشمندشان بر اتقان اثر افزوده‌اند؛ از جناب حجت‌الاسلام آقای دکتر محمدحسین مختاری به‌خاطر ارائه دیدگاه‌هایشان در خلال تدوین ده درس نخست؛ و از دوستان گران‌قدم حجت‌الاسلام آقای سیدمحمود مرتضوی شاهرودی که در تدوین درس نهم، و آقای حمزه‌علی مختاری که در تدوین درس دهم مشارکت داشته‌اند.

همچنین از تلاش‌های مسئولان محترم معاونت پژوهش و مدیریت تدوین متون مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته، به‌ویژه مسئول محترم اداره تدوین متون درسی، جناب آقای سیدعلی حسینی فاطمی، و نیز دست‌اندرکاران محترم سازمان

مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) بسیار سپاسگزارم.
از خدای متعال خواستارم به کرم و فضل بی‌کران خویش این اثر ناچیز را بپذیرد
و آن را زمینه‌ای برای بهره‌مندی جویندگان دانش و حقیقت قرار دهد.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

وصلی الله علی محمد و آله الطاهیرین

صفدر الهی راد

شهریور ۱۳۹۴